

הכרעת ארגוני הטרור: "עופרת יצוקה" כמשל

זכי שלום

ככל שניתן להתרשם, למבצע "עופרת יצוקה" היו הישגים ניכרים מנקודת ראותה של מדינת ישראל. כמה מהם עדיין טעונים הוכחה. במהלך המבצע נגרם נזק רב לתשתית האזרחית והצבאית של חמאס ברצועת עזה ונהרגו או נפצעו מאות מאנשי הארגון. ראשי חמאס הגדירו את המצב ברצועה "אסון". חאלד משעל, ראש הלשכה המדינית של חמאס, כינה את פעולת צה"ל בעזה "שואה". גם עיתונאים ונציגים דיפלומטיים זרים דיווחו על ממדי ההרס. ממשלת חמאס כגוף שלטוני תהיה חייבת להקצות משאבים ניכרים לשיקומו של הרס זה. אפשר להעריך כי בתקופת השיקום, שאת משכה קשה להעריך, יבקש חמאס לשמור על רגיעה¹. קרוב לוודאי שהמבצע תרם להעצמת ממד ההרתעה של ישראל מול חמאס, ואולי גם כלפי גורמים עוינים אחרים באזור. בראיון עיתונאי לאחר המלחמה נטה ראש הממשלה להגזים בהערכת היקפה וְעצמתה של ההרתעה שהושגה בעקבות המבצע: "היום", קבע ראש הממשלה אולמרט, "ההרתעה של ישראל גבוהה מכפי שהייתה אי פעם – לא רק בעשור האחרון, אלא הרבה מעבר לו. זו הרתעה נגד כל מרכיבי ציר הרשע, מי שצריך לדעת יודע... המלחמה בלבנון יצרה הרתעה לא רק מול חזבאללה אלא גם מול סוריה". הרתעה תקפה על פי טבעה במסגרת מוגדרת של זמן ומרחב. עצמתה תיבחן, הלכה למעשה, לאורך ציר הזמן. על כל פנים, אין שום ודאות שהרתעה בגזרה הדרומית תהיה תקפה גם בגזרה הצפונית – מול חזבאללה².

ישראל הצליחה, כך מסתמן, להנחיל לחמאס את ההבנה כי כללי המשחק שהיו קיימים קודם למבצע השתנו ללא הכר. על בסיס כללי המשחק החדשים הובהר כי מדיניות האש והתגובה של צה"ל תהיה מעתה שונה לחלוטין מזו שהייתה קיימת עד כה. קצינים בכירים בצה"ל נתנו לכך ביטוי לפני כמה חודשים, אולם דבריהם

פרופ' זכי שלום, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

נתקלו במידה רבה של ספקנות בכל הקשור לנחישות ליישם הלכה למעשה. מבצע "עופרת יצוקה" הוכיח שצה"ל אכן אימץ מדיניות חדשה, השונה במידה רבה מזו שהייתה נהוגה בעבר. בכללי המשחק החדשים ישראל הצליחה, קרוב לוודאי, ליצור איום אמין כי היא מוכנה להפעיל עוצמת אש אדירה, בפירוש לא מידתית, וגם לפגוע, הלכה למעשה, בריכוזים מאוכלסים, במסגדים, בבתי ספר, באוניברסיטאות ובמוסדות או"ם, שנחשבו עד כה אזורים שמחוץ לתחומי התגובה שלה.³

הישג נוסף של ישראל – הקמתו של מנגנון פיקוח, ככל הנראה אפקטיבי מבעבר, על הברחות נשק לרצועה שימלאו בו תפקיד מצרים, ארצות הברית והאיחוד האירופי: "אנחנו", אמר ראש הממשלה, "התעקשנו להפסיק [את המלחמה] רק כאשר יכולנו להגיע להסכם עם המצרים [בנושא מניעת הברחות נשק לרצועה]. זהו הסכם מפורט. בכתב. אין יותר לחישות באוזן, הוא אמר, אני אמרתי. הכול מתועד עד הפרט האחרון, בהתייבויות שלהם, ברצונות, בפעולות, במאמצים, בהבנות עם האמריקנים ועם האירופים. לא היה דבר כזה". יעילותו האמתית של המנגנון שהוקם תתברר על פי הנסיבות בשטח ולאורך זמן, שכן קיומו של הסכם בכתב, מפורט ככל שיהיה, אינו יכול להיות ערובה למימושו הלכה למעשה. המעקב והפשיטה של כוח אמריקני על ספינת נשק איראנית שהובילה נשק לרצועה עשויה להצביע על כיוון חיובי מנקודת ראותה של מדינת ישראל.⁴

המלחמה הבליטה והעצימה את הקרע בעולם הערבי בין המחנה המתון ובין המחנה הרדיקלי. על פי הגדרתו של מזכ"ל הליגה הערבית – האיש האמור להכיר את העולם הערבי טוב מאחרים – עמרו מוסא, במהלך המבצע העולם הערבי נמצא על סף קרע ואנרכיה. היחלשותו של העולם הערבי עשויה לאפשר למדינת ישראל מרחב תמרון גדול יותר במערכת הבין-לאומית, אם היא תשכיל לנצל זאת לטובתה. העימות בין שני גושי המדינות הערביות,

הרדיקלי והמתון, הוכיח כי ידו של המחנה המתון בראשות מצרים על העליונה. גם זו תופעה המשרתת את האינטרסים של מדינת ישראל. עם זאת, גם במקרה זה מתחייבת זהירות רבה. העולם הערבי ידע בעבר תקופות קשות של מחלוקות וקרעים, ובסופו של דבר הם באו על פתרונם. אם הפתרון יחזק את הזרם הרדיקלי, עלולים להיפגע אינטרסים של מדינת ישראל.⁵

ולבסוף, המלחמה הבליטה את העניין הרב שיש לקהילה הבין-לאומית, ובעיקר לארצות הברית ולמדינות אירופה, במאבק נגד ארגוני הטרור. התייצבותם של ראשי האיחוד האירופי בישראל בתום המלחמה לצד ראש הממשלה ושרי הממשלה באירוע בעל אופי

היחלשותו של העולם הערבי עשויה לאפשר למדינת ישראל מרחב תמרון גדול יותר במערכת הבין-לאומית, אם היא תשכיל לנצל זאת לטובתה.

חגיגי ואוהד הפגינה עמדה זו באורח בולט. מבחינות רבות זו יכולה הייתה להיות תמונת ניצחון.

על רקע הישגים אלה ביטאו אישים בכירים בדרג המדיני והצבאי את עמדתם: "מטרות המבצע הושגו במלואן". דה עקא, בקרב חוגים רחבים במערכת המדינית והצבאית וגם בציבור הרחב קיימת תחושה של החמצה. אפשר להעלות שלוש השערות בעניין הגורמים לפער זה בין תחושות ההישג ובין תחושות ההחמצה:

א. לאחר מלחמת לבנון חזר הדרג הצבאי, ובעיקר הרמטכ"ל גבי אשכנזי, והדגיש את הקביעה שבעימות הבא ישראל צריכה להשיג הכרעה ברורה בשטח באופן שלא תישאל השאלה: "מי ניצח במלחמה?" קביעה זו יצרה ציפיות להכרעה ברורה וחד-משמעית של המערכה. ייתכן מאוד שמטרה זו אינה ניתנת כלל להשגה בקשר של עימות עם ארגוני טרור.⁶

ב. ייתכן כי תודעת הניצחון נקבעת במנותק מן המטרות הרשמיות שהגדירו ראשי המדינה למבצע. דעת הקהל מגבשת עמדה עצמאית בשאלה מה היו אמורות להיות מטרות המבצע, ובהתאם לכך היא שופטת את תוצאות המלחמה. תחושות ההחמצה באו לידי ביטוי בולט בכלי התקשורת השונים, בעיקר בקשר לשלושה מרכיבים: (1) חמאס לא יצא בהודעת כניעה, ואף לא ביקש בפומבי הפסקת אש ללא תנאים; (2) מנגנון הפיקוח על הברחות נשק לרצועה אינו נותן ביטחונות של ממש; (3) לא נוצרו תנאים משופרים לשחרורו של גלעד שליט.⁷

ג. קיימת האפשרות שדעת הקהל חשה כי מטרות המבצע הרשמיות כמו שהציג אותן הדרג המדיני אינן מבטאות באמת את מכלול המטרות האמתיות אשר ביקש הדרג המדיני להשיג במבצע. ההגדרה המצומצמת נועדה במקרה זה

ליצור אליבי למקרה שלא יושגו המטרות הנרחבות יותר מצד אחד, ושביעות רצון רבה בעקבות השגת מטרות מעבר למצופה מצד אחר. ראש הממשלה עצמו נתן תימוכין להשקפה זו בדבריו בראיון עיתונאי: "אף פעם", הוא אמר, "אף אחד מכם לא שמע ממני מה אני באמת רוצה להשיג, מה קבעתי כיעד חוץ מההודעה הרשמית. למה? כי חשבתי שזה לא נכון לעשות את זה".⁸

הבנות אלה בנוגע לדרך שתחושת הניצחון מתקבעת בה חייבת לעמוד לנגד עיניהם של מקבלי החלטות בישראל למקרה של עימות מלחמתי נוסף עם ארגוני הטרור בצפון ובדרום, שהרי הסבירות להתממשותו של עימות כזה קרובה לוודאית.

קיימת האפשרות שדעת הקהל חשה, כי מטרות המבצע הרשמיות אינן מבטאות באמת את מכלול המטרות האמתיות אשר ביקש הדרג המדיני להשיג.

הערות

- 1 על מימדי ההרס ברצועה ראו: ברק רביד, "מבצע 'עופרת יצוקה'. ראש אמ"ן: החמאס חותר לתמונת ניצחון כמפלט של כבוד", **הארץ**, 11 בינואר 2009. על הצהרת חאלד משעל ראו: "עופרת יצוקה יומן מלחמה", 10 בינואר 2009. באתר: <http://www.sikurmemukad.com/gaza2009/?p=561>
- Thalif Deen, UNRWA Chief Appalled at Israeli Destruction in Gaza <http://antiwar.com/>
- 2 בן כספית, "עכשיו אתם תתמודדו", **מעריב**, 23 בינואר 2009. על דברי ראש אמ"ן ראו: חדשות ערוץ 2, 11 בינואר 2009. אתר אינטרנט: <http://news.reshet.tv/News/Politics/StatePolicy/Article,11392.aspx>
- 3 על מדיניות התגובה ה"חדשה" של צה"ל ראו: זכי שלום, "על מידת ישימותה של מדיניות תגובה חדשה של צה"ל מול חזבאללה", **מבט על** 76, 23 באוקטובר 2008 וכן: גבריאל סיבוגי, "תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית", **מבט על** 74, 1 באוקטובר 2008.
- 4 על ההצהרה של אולמרט ראו: בן כספית, "עכשיו אתם תתמודדו", **מעריב**, 23 בינואר 2009. על מעצר ספינת הנשק האיראנית ראו: אמנון אברמוביץ, 'נתפסה קארין איי' השנייה/חדשות ערוץ 2. אתר אינטרנט: <http://www.mako.co.il/news/politics-news/military/Articles/itemId=fd6527c55832f110VgnVCM100000290c10acRCRD>
- 5 חגי הוברמן, "עמרו מוסא: העולם הערבי על סף התמוטטות", ערוץ 7, 19 בינואר 2009. אתר אינטרנט: <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/184369>
- 6 יובל אזולאי, 'אשכנזי: בכל עימות עתידי צריך להיות ברור מי ניצח', וואלה חדשות, אתר אינטרנט: <http://news.walla.co.il/?w=//1166367>
- 7 על תחושת ההחמצה בצה"ל ראו: עמוס הראל: "עופרת יצוקה, המפקדים בשטח מסכמים את הלחימה בעזה: שלמים עם מידת הכוח שהופעלה בעזה", **הארץ**, 23 בינואר 2009.
- 8 בן כספית, "עכשיו אתם תתמודדו", **מעריב**, 23 בינואר 2009.